

И само се пропиват.

Но, знайно е, пиянството не става само с ракия.

Малцина съумяват да стоят на пръсти пред дарбата, която, не уважиш ли – няма да те уважи. Хората предпочитат, по-лесно им е, да плащат данък на заблудите, отколкото да служат на своя Бог.

Подмени ли го поетът, рече ли да изживява поезията в поведение (колкото и да е героична позата), няма връщане. Действието убива словото. Освен с поезията си Ботев и Яворов създадоха комплекс на българските поети и с примера си. Даже първоизворът е Ботев, Яворов просто му подражава. Какво остава за третото издание – Вапцаров. Героичното винаги е полепнало с мистика, привлича като магнит и никой не иска да види природата на магнита.

Ще се опитам да го размагнетизирам, защото, преди да стане привличащ, и той е бил парче желязо, което е придобило послешните си качества посредством индукция.

Така че – назад! Преди индукцията.

Назад! Към простата природа.

ПТИЦА В ПРОСТОРА

За всяка птица си има примамка и всеки човек бива воден и подвеждан по своему.

Гьоте

Всеки, познавал Вапцаров по-близък или по-далечен, набляга на необичайната му доброта, внимателност към другите, отзивчивост, силната привързаност, чувството за справедливост, прямотата. Такъв е той от най-ранно детство та до последните си дни. Чужд е на егоизма, разбираан като уреждане на себе си всред другите, като изключим може би само един егоизъм: на твореца, който иска да се изяви и осъществи. Но Вапцаров е бил плах и свенлив и пред него: пишел е, дето се вика, на коляно (по-малко буквално, повече в преносен смисъл), гледал е да не пречи на околните, крадял е от почивката и съня си. Такъв – отстъпчив – е бил и в обикновения си живот: за другите да е добре, той ще се оправи някак си. На практика това ще рече готовност за саможертва – "Той не подготвяше саможертва – той беше предопределен за нея." – Б.Ангелушев. Но това, което е природа, намира основания и в онова, което я потвърждава и подкрепя отвън. И тук, шем не шем, трябва да прибавим евангелското му възпитание, кодекса на християнството, което е семейна традиция.

Както по родова линия и образование на майката, така и на бащата. Като включим и все още тлеещата, но неразгоряла се дарба в него, която в детството си дори не е осъзнавал, ние ще го видим в известен смисъл и като черната (може и бялата) овца на семейството. Т.е. – той е различен, непригоден за практичния живот. Липсата на това качество е компенсирал с усилия на волята и характера, но неговата дисциплинираност и действеност са само една привидност, с които е прикривал – "Той знаеше да се владее." Л.Везюв – своята чувствителност, предопределена за илюзорната, а не реална действителност. "Той беше една такава, силно емоционална натура, силно чувствителен и умен човек, с големи заложби." – Кр.Радонов. Тази чувствителност винаги го е "подяждала", подяждала е волята и характера му и той се е устремявал към всичко първо със сърце, после с разум. Разумът, обогатен от опита му – техник по образование, работник по професия, – му е помагал да изпълни добре или поне съзнателно, онова, което му е възлагано. За такъв човек се казва, че е съвестен, че можеш да разчиташ на него, да му се довериш. Друг е въпросът какви и колко усилия ще му струва изпълнението. Това е личен проблем, за който околните не се питат. Като прибавим отзивчивостта му да помогне, не вероятно, а наложително е поради добродетелността му да бъде натоварен и с работи, които не са от най-подходящите за него.

И как не!...да, той беше преди всичко добър, много добър човек, човечен човек!... И в същото време – един пряк човек!... Ще ти го каже точно така, както мисли. Никакво извъртане при него няма..." – Кр. Радонов.

Да, така е: не е извъртал. Готов е бил винаги да поеме отговорност. Но природа като неговата предполага поемане и на задължения непомерни, от неудобство, че другите извъртат. И в детството, и в младостта си, и по-късно Вапцаров е "страдал" от най-тежкото "заболяване": да възплъти в живота принципите си. Това не само обрича на единственост-самота поради изключителността, но и самият теб: не всичко, на което държиш, което мислиш, мечтаеш и желаш, особено за другите, е осъществимо. Просто животът не го позволява. Но това е коректива на прагматика, а Вапцаров не е бил такъв. Там, където не са му стигали силите, където се е презорвал, на помощ е идвал и инатът, прословутият македонски инат, който те принуждава и държи да се самодокажеш.

Ал. Глушков смята, че заради човечността Вапцаров е станал и комунист: "Той се жертвува, направи всичко, доказа на какво е способен заради човечността."

Човечност, готовност да помогне, да каже добра дума, жерва в

името на човечността, заради човечността става комунист. Подредени едно до друго, всички тези понятия ме подсещат за едно непривично на пръв поглед понятие: дубъл. Християнството и комунизмът се дублират като механизъм за постигане на царството на свободата и щастието, на вечното блаженство. Още по-очевиден е този дубъл в съзнанието на личност като Вапцаров: раздай се на другите, умри за тях. Примерът ти ще ги промени издъно, ще те последват и когато всички станат като теб – райт ще настъпи, тук, на земята. В това е голямата илюзия на Вапцаров, смесването на една абстракция с друга, защото обща е само крайната цел, но не и средствата за постигането ѝ. Християнството иска да промени човека извътре, да го обнови морално и духовно още приживе, пътят към теб, към най-съкровено и благородно е път на и към Бога, царството тук на земята е собственото ти неоткрито от теб царство. Комунизмът обещава същото, но отвън: като промени обстоятелствата и хората чрез насилствена подмяна на средата, та човекът да е нейна функция. Неизпълнимо-непостижима цел и поради това, че, първо, трябва да се променя-подменя изконният стожер на човешкото общечитие – собствеността – материална и духовна, обективна и субективна, да се омърси, преди да се очисти. Действащият субект на комунизма е осъден вечно да изтрива кръвта от ръцете си като леди Макбет.

С това не искам да кажа, че Вапцаров не е познавал Шекспир (между впрочем не съм и открил факти да е чел "Макбет"), но като всеки възпитан религиозно в детството си, тъкмо религията на човешката душа, Шекспировият коректив не е включил Вапцаров като елемент при избора си – комунист, конспиратор. В избора му го е движила приликата, общото настроение в двете религии, но не и полярно-екваториалната им несъвместимост.

Бедата, фалитът, крахът са неминуеми.

Тази противопоставеност, това несъответствие може да се преведе и на по-познат език: разминаването между социално и общочовешко. Драмата става трагедия, ако доуточним, че със социалното, политическото той иска да променя общочовешкото, универсалното.

Обещал съм си да не се намесвам с оценки на поезията му, но паралелът е наложителен. Никакъв, или почти никакъв отговор на Яворовите питання във "В часа на синята мъгла" не е Вапцаровото "Не бойте се, деца". Каквото и да е заводът, който ще построим, с каквито и да е "яки, бетонни стени", той е същият невъзможен, нестроим "кристален дворец на човешкото щастие" (Достоевски, "Братя Карамазови"), докато в основата му има една детска сълзица. За нея става дума във "В часа на синята мъгла": за "двореца" – в "Не

бойте се, деца"; социалното не ще разреши екзистенциалното, заводът дворец не може да не стане затвор, куршумите, взривовите (които е осигурявал Вапцаров като конспиратор) не са разрешение нито за убийтия, нито за убица: в построения завод "няма да се радват хората" и да се "обичат като братя". Започнали първо с омразата и насилието, те пак ще си останат при тях, децата пак ще бъдат с "мъчително тъжни очи", вторачени в нещо друго – и то не е тук, а там – "отвъд сребровъздушните стени на кръгозора". Така че: "...Бойте се, деца...", не се "не бойте..." Яворов дори и това не си позволи – да напътствава, а само: "Деца, боя се зарад вас!" – да съчувства.

Едно е светът и човекът като представа и мечта, друго – човекът и светът.

И това различие точно е усетил – и изразил – в самия Вапцаров неговият приятел Борис Ангелушев.

"Кольо не беше практик... Една тиха мечтателност, нарушавана от една почти ученическа активност, когато той се опитваше да спори. Истински "запаянко", който вземаше нещата винаги сериозно и ги обсъждаше сериозно. Чужд на общия стил на средата, стила на хората, които бяха вече много "умни" и иронизираха всякога и всичко, което им попаднеше, Кольо не беше по вицовите, по духовитостите, по циничните двусмислия. За него светът беше много по-чист, проблемите много сериозни. Ние тогава всички страдахме от един лек скептицизъм, който неминуемо ни водеше до резервираност и политическа неактивност. Кольо вярваше твърдо, безрезервно, с вярата на "наивните". И тази негова вяра го заведе до онази активна конспиративна дейност, която не търпеше никаква романтична мечтателност, която не понасяше унесите на поета. Личната участ на Кольо е заключена в това огромно противоречие между неговите лични качества и изискванията, които му налагаше суровостта на борбата."

Не само поради непрактичност, бих казал поради незрялост на духа, поради инфантилност Кольо е такъв "запаянко". На света той приписва част от собствените си качества (част, защото става дума за най-добрите) и тъкмо те са "експлоатирани" от опитните му, закоравели в заплитане в конспирации на човешки души и в терористични действия съпартийци. Но така е: Дон Кихот воюва, Санчо става губернатор. Дори за Вапцаров в случая не може да се каже идеалист, а наивник. А ако е идеалист – идеалистът е агресивен, поне в спора. Напразно Б.Ангелушев слага кавички – в тях той иска да оневини Вапцаров и обвини себе си – нали революцията е победила, макар мъртъв – победил е и Вапцаров. Ангелушев дори има угризения: заради тогавашния си скептицизъм и резервираност, които са скепти-

цизмът и резервираността на всеки развит дух. Но, мисля, с късна дата можем да го освободим от угризенията. Ангелушев е професионалист – и като творец, и като социална категория. Той е съчетал едното с другото, не му се налага приетата доброволна бедност на твореца да превръща в действие за промяна на обществото, да е пламенен привърженик на комунистическата идеология, да съчетава в монолитно единство едното с другото. Той също се "бори", но "суровостта" на неговата "борба" е чрез рисунката. Рисуването е оптималният вариант за изява на личността му, страданието на изкуството за него загърбва страданието в живота, творецът е надмогнал себе си като социална единица, той е художник, артист постигнал не само професионално признание на такъв, но и гражданския си статус. За него приключението е вътре, а не вън – в обстоятелствата: хармонизирал е личните си качества с винаги неподходящите за творчество условия в времето. Е, симпатизира на лявото изкуство, създава го дори, застанал е на страната на новото, на борците даже, но сам не е борец или ако е борец, то той се бори с четка.

Ако приложим същата мярка – то кой тогава е Вапцаров?

ОГНЯРОИНТЕЛИГЕНТ

По негово самоопределение. И като образован специалист, и като поет заслужава повече. Дори го осъзнава: "Кольо знаеше много неща за себе си, усещаше ги, макар че не им даваше гласност. Големи изисквания – и скромност! Но дълбоко в себе си Кольо беше убеден в призванието си." – Ив. Керезиев, художник.

Разбира се, като не си признат, знаеш си мястото – в скромността. В себе си може да си изключителен. Но пред хората пазиш приличие. Не върви да се изхвърляш. Принуден си да си скромен. Всички в началото са плахи и несигурни, докато се съизмерят и усетят силата си. При наличие на шанс или пробивност, утвърдили се веднъж, вече стават и нескромни. Какво освен осъществена нескромност са славата и признанието. Така че Вапцаров е още в началото: "Не бих казал, че му липсваше вътрешно самочувствие. Ала самочувствието му идваше от надеждата, че тепърва ще направи нещо, а не от увереността, че вече го е направил." – Б. Райнов. За мен тази характеристика е най-близо до истината, както и самопризнанието на Вапцаров пак пред Б. Райнов: "Но аз наистина съм още чирак ... още се боря с думите."

Освен това Вапцаров е и позакъснял с изявата си: "Бе почнал да